

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle valtioneuvoston selvityksestä koskien ”Uusi eurooppalainen Parempi internet lapsille -strategiaa (BIK+)”

Viite: E 108/2022 vp

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi valtioneuvoston selvitystä BIK+ -strategiasta yleissopimuksen näkökulmasta.

Selvityksen keskeinen sisältö

Selvityksessä esitellään BIK+-strategian käsittelyvaihe ja jatkokäsittelyn aikataulu, Suomen kanta sekä strategian pääasiallinen sisältö. Selvityksessä todetaan, että Suomi kannattaa BIK+-strategian tavoitteita lasten suojelemiseksi digitaalisissa ympäristöissä, lasten digitaalisten taitojen ja osaamisen kehittämiseksi ja aktiivisen osallistumisen lisäämiseksi. Suomi toteuttaa strategian keskeisiä toimenpiteitä Finnish Safer Internet Centre (FISIC) -hankkeessa, joka on osa EU:n rahoittamaa Safer Internet -ohjelmaa.

BIK+-strategiassa ehdotetaan toimia kolmen pilarin ympärille. Näitä pilareita ovat 1) turvalliset digikokemukset lasten suojelemiseksi haitalliselta ja laittomalta sisällöltä, käyttäytymiseltä, kontakteilta ja kuluttajariskeiltä verkossa sekä lasten verkkohyvinvoinnin parantamiseksi turvallisessa ja ikätasoisessa digitaalisessa ympäristössä, joka on luotu lasten etua kunnioittavalla tavalla, 2) digitaalinen voimaannuttaminen, jotta lapset saavat tarvittavat taidot ja osaamisen voidakseen tehdä järkeviä valintoja sekä ilmaistakseen itseään verkkoympäristössä turvallisesti ja vastuullisesti sekä 3) aktiivinen osallistuminen huolehtimalla siitä, että lapsia kunnioitetaan antamalla heille sananvaltaa digitaalisessa ympäristössä ja lisäämällä lasten johdolla tapahtuvaa toimintaa innovatiivisten ja luovien turvallisten digikokemusten edistämiseksi.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että BIK+-strategiassa ehdotetut toimet vastaavat monelta osin YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 25 esille nostamiin kehotuksiin.
- Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lapsille ja nuorille suunnattuja verkkopalveluja kehitetään kohderyhmän kanssa, jotta palveluista saadaan toimivia, ja lapset sekä nuoret ottavat ne laajasti käyttöönsä.
- Lapset ja nuoret ovat kertoneet lapsiasiavaltuutetulle kohdanneensa kiusaamista, haukkumista ja nimittelyä digitaalisessa ympäristössä. On tärkeää, että strategiassa on ehdotus toimista, jotka edistävät verkkokiusaamiseen puuttumista.
- Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että iän ohella tulisi aina huomioida lapsen kehitystaso.
- Lapsiasiavaltuutettu esittää harkittavaksi Lasten mediabarometrin toteuttamista osana digitaalisen muutoksen vaikutusten seuranta.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että Suomi kannattaa BIK+ -strategian tavoitteita lasten suojelemiseksi digitaalisissa ympäristöissä, lasten digitaalisten taitojen ja osaamisen kehittämiseksi sekä lasten aktiivisen osallistumisen lisäämiseksi. Strategian tavoitteet ja siinä ehdotetut toimet ovat tärkeitä ja todennäköisesti edistävät lapsen oikeuksien toteutumista. Lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta digitaalisessa ympäristössä on olennaista tunnistaa lapsen oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta, vahingoittamiselta ja hyväksikäytöltä, sekä toisaalta lapsen oikeus ilmaista omat näkemyksensä ja osallistua julkiseen elämään. Näiden oikeuksien oikeanlainen tasapaino on lasten näkökulmasta tärkeä asia digitaalisesta ympäristöstä puhuttaessa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea julkaisi vuonna 2021 yleiskommentin digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista¹. Digitaalista ympäristöä hyvin laajasti lasten näkökulmasta tarkastelevassa yleiskommentissa selitetään, miten sopimusvaltioiden tulisi toimeenpanna lapsen oikeuksien yleissopimus digitaalisten verkkoympäristöjen näkökulmasta. Komitean mukaan digitaaliseen ympäristöön liittyvien lapsen oikeuksien toteutumisen varmis-

tamiseen tarvittavia toimenpiteitä tulisi määrittää neljän periaatteen kautta. Ensimmäinen periaate on syrjimättömyys, mikä tarkoittaa mm. kaikkien lasten yhdenvertaista ja tosiasiallista pääsyä digitaaliseen ympäristöön heille mielekkäillä tavoilla, ja ennakoivia toimia kaikenlaisen syrjinnän estämiseksi. Toinen periaate on lapsen edun ensisijaisuus, millä tarkoitetaan sitä, että jokaisen lapsen etu harkitaan ensisijaisesti kaikissa digitaalisen ympäristön tarjoamiseen, sääntelyyn, suunnitteluun, hallintaan ja käyttöön liittyvissä toimissa. Kolmas periaate on oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen, jolla komitea tarkoittaa tarvetta suojella lapsia digitaalisen ympäristön riskeiltä esimerkiksi kouluttamalla lasten parissa eläviä ja työskenteleviä henkilöitä. Neljäs periaate on lapsen näkemysten kunnioittaminen, mikä tarkoittaa digitaalisten palvelujen kehittämistä siten, että lapset voivat niiden avulla ilmaista näkemyksiään. Komitea kehottaa sopimusvaltioita varmistamaan, että digitaalisten palvelujen tarjoajat ottavat lapset aktiivisesti mukaan kehittämään tuotteita ja palveluja.

Lapsen oikeuksien komitea nostaa yleiskommentissaan esille myös lasten kehittyvät valmiudet viitaten siihen, että digitaalisessa ympäristössä lasten toimintaan liittyvät riskit ja mahdollisuudet vaihtelevat lapsen iän ja kehitystason mukaan. Komitea kehottaa sopimusvaltioita ottamaan tämä huomioon digitaalisia ympäristöjä koskevien toimenpiteiden suunnittelussa. Lisäksi komitea toteaa, että kullekin ikätasolle sopivia keinoja suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon parhaat ja ajantasaisimmat tutkimukset eri tieteenaloilta.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että BIK+-strategiassa ehdotetut toimet vastaavat monelta osin lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa esille nostamiin kehotuksiin. Lapsiasiavaltuutettu pitää kannatettavina BIK+-strategiassa ehdotettuja toimia liittyen turvallisiin digikokeuksiin lasten suojelemiseksi, digitaaliseen voimaannuttamiseen ja aktiiviseen osallistumiseen. On tärkeää, että suojelun ohella strategiassa on tunnistettu lasten osallistumisen merkitys digitaalisessa ympäristössä. Erinomaisena voidaan pitää erityisesti sitä, että strategiassa kehoitetaan esimerkiksi kehittämään osallistavia tuotteita ja palveluja, jotka tukevat lasten oikeutta ilmaista itseään ja helpottavat heidän osallistumistaan julkiseen elämään. Oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö ovat kehittäneet Digiraati-verkkopalvelua², jonka tarkoituksena on tarjota lapsille ja nuorille turvallinen alusta omien näkemysten ilmaisemiseen ja välittämiseen päätöksentekijöille. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lapsille ja nuorille suunnattuja verkkopalveluja kehitetään kohderyhmän kanssa, jotta palveluista saadaan toimivia ja lapset ja nuoret ottavat ne laajasti käyttöönsä. Tässä kehitystyössä tulisi huomioida erityisesti ne lapset ja lapsiryhmät, joiden

mahdollisuuksissa käyttää verkkopalveluja on ongelmia tai jotka tarvitsevat tukea ja apua niiden käytössä. Tällaisia lapsiryhmiä ovat esimerkiksi vammaiset lapset, sijaishuollon piirissä olevat lapset, maahanmuuttajalapset ja matalatuloisten perheiden lapset.

Lapsiasiavaltuutettu tapaa säännöllisesti lapsia ja nuoria, ja keskustelee heidän kanssaan lapsille ja nuorille ajankohtaisista ja tärkeistä asioista. Digitaaliset ympäristöt ovat nousseet useissa tapaamisissa esille kiusaamisen näkökulmasta. Esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevat lapset ja sateenkaarevat nuoret ovat kertoneet kohdanneensa kiusaamista, haukkumista ja nimittelyä verkossa ja sosiaalisessa mediassa. Eräässä tapaamisessa sateenkaareva nuori kertoi hyökkäävästä käytöksestä sosiaalisessa mediassa: ”Se on niinku mitä on huomattu muutenkin somessa, et siel tosi helposti asiat suurenee ja ollaan tosi aggressiivisii, ku ei välttämät tarvii ees olla omalla nimellä. Ni siel tulee tosi kova vastaanotto.” Nämä lasten ja nuorten kokemukset alleviivaavat erityisesti verkkokiusaamiseen puuttumisen merkitystä. On tärkeää, että strategiassa on ehdotus toimista, jotka edistävät verkkokiusaamiseen puuttumista.

BIK+-strategiassa ehdotetaan monia lapsen ikään liittyviä toimia. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa YK:n lapsen oikeuksien komitean kehotukseen viitaten, että lapsen iän ohella tulisi aina huomioida hänen kehitystasonsa. On hienoa, että strategiassa ehdotetaan esimerkiksi ikävarmennusta tai iän todentamista lasten suojelemiseksi, mutta on huomioitava, että kronologinen ikä ei aina kerro lapsen kehitystasoa. Tämä on erityisen tärkeä asia esimerkiksi vammaisten lasten ja nuorten³ kohdalla. Osana strategian toimeenpanoa onkin syytä pohtia, miten turvataan näiden lasten pääsy heille sopivaan digiympäristöön.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että Suomi tukee strategian tavoitetta seurata digitaalisen muutoksen vaikutusta lasten hyvinvointiin. Selvityksessä todetaan, että ”Tavoitteen toteuttamiseksi tulee selvittää mahdollisuuksia kehittää olemassa olevia hyvinvointia mittaavia kyselyitä (esimerkiksi THL:n kouluterveyskysely) tukemaan BIK+-strategian tavoitteita.” Tähän liittyen lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että THL:n Kouluterveyskysely on jo nykyisellään todella laaja ja lapsille raskas vastattava. Muita yhtä laajoja, valtakunnallisia ja säännöllisesti toteutettavia tutkimuksia ei Suomessa tehdä lapsille heidän hyvinvointiaan koskien. Lapsiasiavaltuutettu esittääkin harkittavaksi Lasten mediabarometrin toteuttamista osana digitaalisen muutoksen vaikutusten seurantaan lasten hyvinvoinnin kannalta. Lasten mediabarometri -tutkimusta toteutettiin vuosina 2010–2013 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamana, mutta myöhemmin tutkimusta ei ole toteutettu. Lasten käyttämien digitaal-

ten ympäristöjen ja niiden käyttötapojen jatkuvasti muuttuessa mediabarometrin kaltainen tutkimus, jossa tarkasteltaisiin myös digitaalisen kasvuympäristön vaikutuksia lasten hyvinvointiin, olisi tarpeen.

Lopuksi lapsiasiavaltuutettu toteaa, että strategiassa ehdotettujen toimien käytännön toteuttamisen on oltava pitkäjänteistä toimintaa, eikä sen tule olla sidottua esimerkiksi hankkeen aikatauluun siten, että toimenpiteet päättyvät hankkeen päätyttyä.

Jyväskylässä 12.10.2022

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Terhi Tuukkanen
Erikoistutkija

Katja Mettinen
Ylitarkastaja

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitea (2021). Yleiskommentti nro 25 (2021) digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>.

² Lisää Digiraati-palvelusta: <https://digiraati.fi/info?lang=fi>.

³ Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idm45949345033600.